

بررسی و تحلیل مضامین اخلاقی و عرفانی در جام جم

لوح‌دی مراغ‌های

عصمت میرحسینی

سرشناسه	:	میرحسینی، عصمت
عنوان و نام پدیدآور	:	بررسی و تحلیل مضامین اخلاقی و عرفانی در جام جم اوحدی مراغه‌ای/عصمت میرحسینی.
مشخصات نشر	:	انتشارات طاهری، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۱ ص..
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۶۰۴۶۳۷-۴
وضعیت فهرست نویسی	:	قیفا
موضوع	:	اوحدی، رکن‌الدین، ۶۷۰ - ۷۳۸ ق. . جام جم -- نقد و تفسیر
موضوع	:	شعر فارسی -- قرن ۸ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	:	History and criticism -- Persian poetry -- 14th century
رده بندی کنگره	:	PIR5۱۰۴
رده بندی دیویی	:	۲۰۱۰۸۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۰۷۰۰۳۹

نام اثر	:	بررسی و تحلیل مضامین اخلاقی و عرفانی در جام جم اوحدی مراغه‌ای
مؤلف	:	عصمت میرحسینی
گرافیکست	:	صدیقه سیان
ناشر	:	انتشارات طاهری
خط	:	وزیری
طبع	:	پیشگام
نوبت چاپ	:	اول/ ۱۳۹۸
شمارگان	:	۵۰۰ نسخه
قیمت	:	۲۵۰۰۰ تومان
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۶۰۴۶۳۷-۴

۱	..... مقدمه
۳	..... فصل اول: جریان‌های ادبی قرن هشتم آذربایجان
۳	..... آذربایجان و جریان‌های ادبی در قرن هشتم
۷	..... زندگی نامه شرح حال اوحدی
۱۳	..... شهرت اوحدی
۱۵	..... شخصیت اوحدی
۱۵	..... مذهب و هرب اوحدی
۱۷	..... افکار و عقاید اوحدی
۱۸	..... آثار اوحدی
۱۹	..... ده‌نامه یا منطق العشی
۲۰	..... دیوان قصاید و رباعیات و عزلات
۲۱	..... مثنوی جام جم
۲۴	..... ویژگی آثار اوحدی مراغه‌ای
۲۶	..... سبک اشعار اوحدی
۲۸	..... تأثیرات احتمالی اوحدی مراغه‌ای از شاعران پیشین
۳۰	..... اوحدی و حافظ
۳۱	..... اوحدی و فردوسی
۳۳	..... اوحدی و ناصر خسرو
۳۴	..... اوحدی و سنایی
۳۶	..... اوحدی و نظامی
۳۶	..... اوحدی و مولوی
۳۷	..... اوحدی و سعدی
۳۸	..... پیشینه
۴۱	..... فصل دوم: اخلاق و عرفان در عصر اوحدی
۴۱	..... اخلاق در اشعار جام جم اوحدی
۴۲	..... بایسته‌های اخلاقی (فضایل) - نابایسته‌های اخلاقی (رذایل)
۴۲	..... تعریف اخلاق

۴۳	..... لزوم دین و اخلاق
۴۴	..... مقایسه مکتب اخلاق اسلامی با دیگر مکاتب
۴۶	..... اوحدی در وادی عرفان و تصوف
۴۹	..... وضعیت عرفان و تصوف در قرن هفتم و هشتم
۵۴	..... عارفان و صوفیان معاصر با اوحدی
۵۵	..... علاءالدوله سمنانی
۵۵	..... خواجه حافظ شیرازی
۵۶	..... محمود شبستری
۵۶	..... سید حیدر آملی
۵۷	..... مولانا ابوالدین بلخی
۵۷	..... سدی
۵۸	..... خواجه نصیر طوسی
۵۹	..... فرقه‌های قرن نهم و دهم عرفان و تصوف در عصر اوحدی
۶۳	..... فصل سوم: تحلیل سه حن اخلاق و عرفانی
۶۳	..... اصطلاحات عرفانی اوحدی
۶۴	..... تجرید
۶۵	..... تزکیه و تهذیب دل
۶۶	..... توبه
۶۸	..... توحید
۶۹	..... توکل
۷۰	..... جوع
۷۲	..... خانقاه
۷۳	..... خرقه
۷۵	..... خلوت
۷۷	..... در اوصاف بهشت و مراتب آن
۷۸	..... سماع
۷۹	..... صبر
۸۱	..... عشق
۸۴	..... اخلاق در شعر اوحدی
۸۶	..... بایسته‌های اخلاقی
۸۷	..... احترام به حق همسایه و کمک به آنان
۸۸	..... اخلاص

۸۹	در فضیلت علم و دانش
۹۳	صفت خاموشی
۹۵	عدالت
۹۶	فتوت و جوانمردی
۹۸	معاشرت و حسن خلق
۹۹	مهربانی با زیردستان
۱۰۰	مهربانی با همسر
۱۰۲	وفای به عهد و نیکی
۱۰۳	ناراسته‌های اخلاقی در جام جم اوحدی
۱۰۳	اسباهای تمسخر دیگران
۱۰۵	اسباب
۱۰۶	بخل رزی
۱۰۸	تقلید کورکورانه
۱۰۹	حرام‌خواری
۱۱۰	دنیاطلبی
۱۱۲	ریا و نفاق
۱۱۳	شراب و میگساری
۱۱۵	ظلم و بی عدالتی
۱۱۷	عدم ادب در گفتار
۱۱۹	فهرست منابع

مقدمه

اوحدی مراغه‌ای شاعر توانمند قرن ۷ و ۸ هجری در ایران می‌باشد. او در مراغه زاده شده است. و مدتی را در اصفهان مقیم بود و در عصر ایلخان مغول سلطان ابوسعید زندگی می‌کرد.

اوحدی مراغه‌ای (۶۷۰ یا ۶۷۳-۷۳۸ هـ.ق) شاعر صوفی مشرب قرن هشتم، از شاعرانی است که تاکنون بسیار که از آنچه استحقاق داشته، مورد مطالعه و تحقیق و نقد قرار گرفته است. اوحدی که در سده‌های پایانی زندگی مولانا و سعدی و اوایل زندگی حافظ می‌زیست، البته نمی‌توان دانست که هر طرانی آنان است ولی باید انصاف داد که دلیل اصلی مغفول ماندنش هم‌عصری با آنهاست. با توجه به تفحصی که در منابع تحقیقاتی در خصوص آشنایی با آثار اوحدی مراغه‌ای داشتم، زیرا به من که متأسفانه دیوان غزلیات و همچنین مثنوی جام جم این شاعر گرانقدر ناآشنا مانده، در تلاش چندانی در معرفی این اثر به مجبان ادبی صورت نگرفته است.

برخی از تذکر نویسان وی را از جمله اصحاب شیخ اوحد الدین کرمانی ذکر کرده‌اند اما اتخاذ تلخیص اوحدی را تنها باید از ارادت‌های معنوی شاعر به شیخ اوحدالدین کرمانی دانست و گرنه اوحدی تقریباً ۲۵ سال پس از فوت اوحدالدین کرمانی پا به عرصه‌ی هستی نهاده است.

در این نوشتار به بازتاب مسائل اعتقادی، سیاسی و اجتماعی قرن ۷ و ۸ در آثار ابوالحسن رکن‌الدین اوحدی مراغه‌ای پرداخته شده است. سؤال اصلی این است که:

اندیشه‌های اخلاقی و عرفانی اوحدی مراغه‌ای در مثنوی جام جم چگونه بکار رفته است؟ و یا اینکه اوحدی مراغه‌ای در سرودن اشعار و مثنویات جام جم خود از کدام شاعر متأثر بوده است؟ و آخرین سؤال اینکه، وجود پناهگاه‌های ادبی مانند مثنوی جام جم اوحدی مراغه‌ای تا چه میزان بر درخشش شعر در قرن ۷ و ۸ هجری تأثیرگذار بوده است؟

اوحدی مراغه‌ای، عارفی کامل بود و در بسیاری از علوم زمان خود، تبحر یافت و با سیر و سلوک و مراتب و مدارج تصوف آشنایی داشت. اوحدی دارای اندیشه‌ی قلندری، موحد و واحد، علم ظاهر و باطن بود. او همچنین از اولیاءالله، محسوب می‌شد و خود را سرگشته‌ی عشق جمال حق و عاشقی قلندر پیشه، به شمار می‌آورد. اوحدی یکی از نمایندگان برجسته‌ی اندیشه‌ی هنری و اجتماعی آذربایجان است. خلافت او، گذشته از آن که از نظر محتوا و مضمون سرشار است بلکه از دیدگاه هنری نیز مقبول و مؤثر است. از تفحصی کوتاه در نمونه‌هایی از تمایلات، عرفیات، ترجیع‌بندها و رباعیات او درمی‌یابیم که وی شاعری توانمند با اسلوب هنری بسیار خلاق بوده است. وی چه در آثار غزلی و چه در منظومه‌هایش، نمونه‌ای از شاعران بلندمرتبه است که برکنار از جریان ادب درباری آن عهد، وابسته به منافع و امیال حیاتی مردم و تحت تأثیر دهر و ساز متون گرانقدر نظم و نثر ترکی آذربایجان بوده است. آثار اوحدی علی‌الخصوص مثنوی جام جم وی، لبریز از تعلیمات اخلاقی، اجتماعی و اسلامی است. اشعار او حاوی مسائل عرفانی، اخلاقی، مذهبی، اجتماعی و تربیتی می‌باشد. کتاب حاضر با عنوان بررسی و تحلیل مضامین اخلاقی و عرفانی در جام جم اوحدی مراغه‌ای، می‌باشد، هدف این نوشتار نقد و بررسی ویژگی‌های محتوایی آثار اوحدی از جوانب گوناگون بوده است. امیدوارم صاحب‌نظران معزز و گرانقدر با مطالعه این کتاب، مرا از نظرات و دانسته‌های گرانقدر خویش بی‌بهره نساخته و کاستی‌های موجود در این اثر را به این حقیر یادآوری نموده تا ان‌شاءالله در چاپ‌های بعد مورد بازبینی و تجدیدنظر واقع گردد.